

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԸ
Օրերի ՀեՏ

Խզումը խորանում է

Ամփոփելով նախորդ շաբաթ Հայաստանում թե՛ Սփյուռքում արձանագրված իրադարձությունները կարելի է ասել, որ Հայոց ցեղասպանության 110-րդ տարեկիցն անցավ համաժողովրդական ու ժողովրդական կեցվածքների միջուկ խորը հակասությունների եւ ղեկավարությունների մթնոլորտում, մեկ անգամ եւս ցուցանելով ժողովրդի ու ՀՀ ժողովրդի միջուկ առկա անջատման, խզվածի: Ժողովրդային գեղարվեստի վրա աշխարհին ուղղված մեր դասգանձը ավելի քան հսկայական է՝ ոչ ոք ոչինչ չի մոռացել, հիշում ենք եւ լուրջանքում, մերժում ենք բոլոր մերժողներին, ուրացողներին ու ժխտողներին, դրսից թե՛ ներսից: Իսկ ժողովրդական-դասերային մակարդակի վրա ոգեկոչումը կրեց ձեռնարկային, զուրկ՝ ուրեւի բովանդակությունից, դասգանձից: Ավելի ամոթալի՞ն վարչապետի նորահար տեսությունն էր «ցեղասպանության մեխանիզմը» մասին, որի գործադրումը, ըստ նրա, վերագրվում է հայ ժողովրդին: Ասեմք, որ դասախառնակությունը զոհի վրա բարդելու այդ տեսությունը անձամբ չէ մեզ: Դեռեւս սուրբանական ժամանակներից, այնուհետեւ աթաթյուրյան եւ այժմ էլ երդողանյան թուրքիան (ի դեմ՝ իրենք լուրջանքում են իրենց երկիրը կոչել «Թյուրքիյե»)՝ լաթնական ս առի վրա երկու կեսիկով՝ մի քան մեղադրել հայերին ցեղասպանությունը (իրենց բնորոշումով՝ «ողբերգությունը») եւ դրան նախորդած կոտորածները արտաքին ուժերի դրդմանով ստղծելու, խեղճ թուրքերին ստիպողաբար իմենադաստանության մղելու համար: Այս է թուրքական իշխանությունների հորինած «մեխանիզմը», որի դասախառնակային օրինակն է Ն. Փաշինյանի տեսությունը, որը նույնությամբ յուրացրել են նրա հետևորդները, կուսակիցները, կամակասար դեսպանները, որոնց, այս վերջիններին, արժանի դիմադրություն ցույց տվեցին զարթոնքների մեր հայրենակիցները, նրանց արգելելով ծաղիկ խոնարհել Մեծ եղեռնի հուշարձաններին:

Նդասակ չունեն եւ կարիք էլ չկա այստեղ ըստ էության հերքելու նիկոլա-թուրքական այդ տեսությունը: Փոխարենը այդ բոլոր համբակներին առաջարկում են հայ, օտար ու մանավանդ թուրք հեղինակների հարյուրավոր աշխատություններից կարդալ գեթ Վահագն Տաշյանի եւ Թաներ Աֆանի հեղինակած «Tehcir ve Taktik» («Բռնագաղթ եւ կոտորած») թուրքերեն ժողովածուն կամ Ավեսի Փափազյանի՝ օսմաներենից թարգմանած «Հայերի ցեղասպանությունը ըստ երիտթուրքերի դասավորության փաստաթղթերի» հատորը, որի 3-րդ հրատարակությունը 2015 թ.ին լույս է ընծայվել Երևանում, Ռամկավար Ազատական կուսակցության կողմից, Բարսեղ Բեգլարյանի սիրահոծար նկերաստությամբ:

Այս ու ձախ գնալու ժամանակ վրա. թուրքական դասարանը 1919-1920 թթ.ին, 6 նահանգներում զուգահեռ կայացած զինվորական աշյանի նիստերում ֆնել, դասադասել եւ մահադատել ու երկարատե ազատագրված վճիռ է կայացրել բարձրասիժան 83 ղեկավարների, այդ թվում Ջեմալի, Նազըմի, Էնվերի ու Թալաթի դեմ: Այն Թալաթի, որի լեռը 1943 թ.ին, դարձյալ օգտվելով նացիստական Գերմանիայի հետ դաշնակցային հարաբերություններից, թուրքական իշխանությունը Բեռլինից բերել ու վերաբաղել է Անկարայում մեծամեծ ղախվածներով:

Հարց է ծագում, եւ այդ հարցը առաջինը ժամ է ծագել նիկոլական կառավարության անդամների ուղեղում. ինչո՞ւ Թուրքիայի հետագա ղեկավարները, օրինակ՝ Էրդողանը, թուրքական մեկ այլ դասարանի որոշմամբ չեն բեկանում, առ ոչինչ չեն համարում 1919-20 թթ.ի թուրքական զինվորական դասարանի վճիռները, հետմահու չեն արդարացնում ցեղասպան ոճրագործներին: Հետեւաբար թուրքական դասարանի վճիռը ուժի մեջ է՝ նման հարցերում վաղեմիության ժամկետ չհանաչելու Լեմկինյան օրենքով:

Վստահ են, մեր երկիրը ղեկավարողները նման հարցեր չեն տալիս, քանի որ, ինչպես իրենք են ասում, դրանք իրենց «օրակարգի վրա չեն»... Սակայն, փոխարենը, լավ էլ զբաղվում են, օրինակ, ամրիլի 23-ի գիշերը ջահերով երթ ժամանակ թուրքական եւ արդրեզանական դրոշների հրկիզման արարով եւ դասադասում այն: Զաջ գիտենալով հանդերձ, որ դրոշ, դասառ, լուսանկար կամ խամաճիկ հրկիզելը, որպես հրադարակային բողոքի ենթամշակութային արտահայտություն ընդունված է բոլոր երկրներում, ցուցարարական բոլոր երթերի ժամանակ:

Միով բանիվ, այս եւ բազմաթիվ ուրիշ փաստեր գալիս են վկայելու, որ հեզգիտե խորանում է անջատման, խզումը ժողովրդի եւ իշխանության միջուկ:

Ահա՛ այն հարցը, որը ժամ է լինի մեր օրակարգի վրա:

ՀԱՄԱԲԱՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ

Տնտեսաբանական նույն կարծրադասերով

ՄԱՐԻԵՏԱ
ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Մի քանի անգամ գրել ենք՝ Հայաստանը դարձել է սարածաբանային ծախսեր ունեցող երկրների հասուկ ծառայությունների փորձադաս, նրանց ականջները երեւում են ամենուր՝ սարքեր սկանդալների, սարքեր ուղղորդումների, լրատվամիջոցների այս կամ այն դասվածքի, համացանցի կեղծ էջերի ետեւում, ու բանը հասել է նրան, որ սարքեր կարճաժամկետ նդասակներով չեն խորում անգամ կենցաղային մակարդակի ստորամասերից: Այն, ինչ կասարվում է այս օրերին՝ առաջատարակ աֆիմաս է դարձնում լուրջ վերլուծությունը կամ դեռեւս դասվերի ակ չնճած սակավաթիվ մարդկանց ջանքը՝ իրոք հասկանալու այս կամ այն գործընթացի, դրան հետեւող իրադարձությունների դասառախտեւանային կաղը, հայ հանրությանը համեմատաբար ճիշտ եզրահանգումներ մատուցելու համար:

Մեծ հաշվով ամեն բան է հիմա աշխարհաբանական դեռակասարների մեծուման ուղղորդումների, այդ թվում՝ ներհայաստանյան մրցակցության համատեւսում, եւ դա արդեն բաց ճեւսով տեսանելի է՝ ծեծկոտմ, ստորումներ, գոսկատելից ներքեւ հարվածներ, գավառական

Բարձր միջոցով ուղիները հասան Երուսաղեմի սրբություններին

«Սուրբ Զատիկն նախորդող օրը Արքեպանի ալբանա-ուղիական կրոնական համայնքը, որը վերականգնումից ի վեր առաջին անգամ էր ներկայացնում Ալբանական (Աղվանական) անկախ առաքելական եկեղեցին, մասնակցեց Սուրբ Դր վառման արարողությանը՝ Սուրբ Դարության տաճարում», ամրիլի 19-ին Մում լուսանկարներ կցելով տարածել էր Խարայելում Արքեպանի դեսպանությունը, իսկ Բաբիում Խարայելի դեսպան **Ջորջ Դիլիք** վերահրադարակել էր այն՝ ավելացնելով «Հիանալի եւ անմախաղեղ» գնահատականը: Զրիսոնյա Դիլիք եթե հայ է, «հիանալի» բառը կկիրառե՞ր: Երուսաղեմի դասիարքը սրբազան մատու է մեղ չվառված մոմերով, դուրս եկել Սուրբ Լույսը ձեռքին, այն փոխանցել Հայոց, ամա Դղիի դասիարքին, հետ տաճարում ներկա բոլոր մարդկանց: Հիշեցնենք, որ ճրագալույցի ժամանակ Սուրբ Դարության տաճարում բարձրացվել էր Արցախի դրոշը: Տոնը խորհրդանշող հիանալին դա՛ է:

ԱՆՎԱՏԻՏ ՀՈՎԱՏԵՓՅԱՆ, Գերմանիա

միջադեղեր, որոնցում նախադես աղախովում է իրենց ազդեցության այս կամ այն լրատվամիջոցի ներկայությունը, ըստ այդմ՝ հանրության համացանցային մասնակցությունն այդ միջադեղերին: Հանրությունն, իհարկե, երբեք չի կարող գլխի ընկնել՝ ինչի համար է ստղծվում այս կամ այն միջադեղը, նրան էնոցիոնալ-անեծխազգացմունային վաշվիւն է, որն էլ երկրորդական է մղում սրափությունն ու ճիշտ ֆայլերի ձեռնարկումը: Անգամ փորձառու լրագրողիս համար երբեմն բավական ժամանակ եւ շատ աղբյուրների ուսումնասիրում է դասիանցվում, միջուկ բուն ծախառուի ականջների հասնելն ընդիանուր հարախորցի մեջ: Վերջին օրերին տեղի ունեցող դեղիերի տարանը ձեզ օրինակ՝ Նոր Նորի թաղադեսարանում ամոթալի ծեծկո-

տմ, ԶՊ դասգամալոր **Վահագն Ալեքսանյանի** մոր մասնակցությամբ միջադեղ, մանրումեն այլ ֆաշտուներ, անգամ իմոլիչմեն սկսելու գործընթացը, որին արժե մեր այս հրադարակման մեջ անդադառնալ: Եթե այս բոլորին մեր նշած բացվածով փորձեք մայել, ավելի շատ բաներ կեսնենք:Արտաքին դիրիժորները Հայաստանի ներքին կյանքը դարձրել են գավառական ինտերմեդիաների բեմականացման հարթակ՝ իրենց հարկավոր կարճաժամկետ կամ հեռախար նդասակները սղասարկելու համար:

Այնուամենայնիվ՝ նկարագրենք այս դասի արտաքին ֆոնը, որի անուղղակի ազդեցությունն երեւում է մեր ներքին գործընթացներում, հասկանալի մերոնք դա, թե ոչ:

⇒3

Իրավունք ունե՞նք մեր ցեղասպանված նախնիների ձայնը չդառնալու

ԱՆԱՅԻՏ
ՀՈՎԱՏԵՓՅԱՆ

Գերմանիա

Գերմանական «Շթեմը» ամրիլի 25-ին վերնագրում արդեն ծանուցեց, թե «Ամրիլի 24-ի հայերին ուղղված իր ուղերձում **Թամիլը** խուսափում է «ցեղասպանություն» եզրույթից»: Հրադարակումը վերաբերում է միայն ԱՄՆ նախագահի ուղերձին, ցեղասպանություն բառից հրաժարվելու ԱՄՆ Հայ Դասի գործադիր տնօրեն **Արամ Համբարյանի** հսակ հարցին եւ դրան ԱՄՆ ազգային անվտանգության խորհրդի խոսնակ **Ջեյմս Հեյվիթի** (James Hewitt) լրղզված դասախառնին: Տեւսի եզրափակիչ հասվածում նշվում է, որ «2019 -ի դեկտեմբերին՝ Թամիլի առաջին դասոնալարման ընթացում (2017-2021), ԱՄՆ Կոնգրեսը խորհրդանշական փեարկությամբ կոտորածները ճանաչեց որպես ցեղասպանություն: Սակայն Թամիլը, որ բարեկամական հարաբերություններ ունի Թուրքիայի նախագահ **Ռեջեփ**

Թայի Էրդողանի հետ, չի աշակցել այս ֆայլին»: «Շթեմը» որեւէ տղղով չի հիշատակում Գերմանիայի 2015-16 թվականների ճանաչումից նահանջի , ուրացման մասին, փաստագրում է սոսկ, թե 2016-ին Բունդեսթագը ճանաչել է ոճիրը՝ դասակարգելով այն ցեղասպանություն: Թամիլը հարմար թիրախ է, իսկ Գերմանիայի նախագահի լռությունը, ավելի՞ն՝ նա կայրում 2025 թվականի մարի 31-ին Շիծեռնակաբերդ այցի մասին չհրադարակումը ինչո՞ւ չի կարեւորում գերմանական մեղիայում: Գերմաներեն բանալի բառերով որոնողական համակարգը հազիվ է գտնում ԳԴՀ նախագահի այդ օրվա լուսանկարը, որեւէ տեսանյութ չի գտնվում այն դարագայում, երբ ԳԴՀ նախագահի ինսթագրամյան էջով նույն օրը տեսանյութ դարձավ փաստը: Ի՞նչ անում եւս սրան: «Դոչե վելլե», որի սղառողը Գերմանիայից դուրս բնակվողներն են, ԳԴՀ նախագահի՝ ՀՀ այցին անդադառնալով 2025-ի մարի 31-ի իր ամփոփ լրատվության մեջ Շթայն-

մայերի եւ նա սիկնոջ Շիծեռնակաբերդում կարմիր վարդերով հարգամի տուրը փաստ է դարձնում նաեւ լուսանկարով՝ Bernd von Jutrczenka/dpa/picture alliance հեղինակային հղմամբ:

Գերմանական մեղիան չանդարաձավ նաեւ այն փաստին, որ ամրիլի 24-ին Բեռլինի Պատգամավորների դալատում, որ երկրամասի Լանդթագն է՝ խորհրդարանը, գերմանացի բարձրասիժան դասոնադարներից միայն նախարար **Ջեմ Էռզեմիր** էր, որ օրվա գլխավոր բանախոս լինելով իր հուշառառով 10 տարի անց հավատարիմ մնաց 2015-16-ին Բունդեսթագում արտասանած իր խոսքին: Սեփական դասնության եւ զոհերի ժառանգների հանդեղ հարգամի բացակայություն չէ՞, երբ Բեռլինի հիշյալ օրենսդիր մարմնի նախագահ, իրավաբան **Կորնելիա Ջայրելը** ներկա չի լինում հուշահանդեսին եւ ողջունում է ներկաներին տեսաուղերձով:

⇒7

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

ԻԻՅ ՄԱԽԱԳԱԽ **ՓԵՂԵՇԻԱՆԸ** աղբյուրի 28-ին Բաբու այցելելուց առաջ Թեհրանում հայտարարել էր՝ «Մենք Ադրբեջանը մերն ենք համարում, սահմանները եական չեն»։ Բաբուն էլ Փեղեշիանը հայտարարեց, որ իր տղավորությամբ, զսնվում է Թավրիզ կամ Արդեբիլ ֆաղաներում։

Երկակի իմաստ տարումակող այս հայտարարությունները բազմաթիվ հարուստ ժողովուրդների բարեկամությունը վկայող արտահայտությունից բացի, կարող էին ընկալվել նաև որպես Գյուլիսանի ղայմանագրով Պարսկաստանից անջատված եւ Յարական Ռուսաստանի կազմի մեջ հայտնված «կովկասյան 17 ֆաղաների»՝ Իրանի համար ցավալի կորուստ։

Ի դեպ, կարող ենք նաև զուգահեռներ անցկացնել Մախագաի Փեղեշիանի այս հայտարարության եւ 1996 թվականի դեկտեմբերի 26-ին Իրանի փոխնախագահ **Հասան Ռաֆիզի**՝ Երեւան այցելության ժամանակ ԵՊՀ-ում իրանցի բարձրաստիճան ղաւոն-նյայի ելույթի միջեւ, երբ Իրանի փոխնախագահն ասել էր՝ «Հայաստան այցելելով, կարծես այցելել եմ Իրանի նահանգներից մեկը»։

Ընդհանուր առմամբ, Իրանի ու Ադրբեջանի միջեւ դրացիական կապերը նկարագրելու համար «երկուստեք վստահության մթնոլորտի բացակայությամբ ուղեկցվող լարված հարաբերություններ» բնորոշումը կարծում ենք լավագույն ձեակերպումը կարող է լինել։ Բաբուն Ադրբեջանի նախագահ **Իլհամ Ալիևի** հետ հանդիպումից հետո ԻԻՅ Մախագաի Փեղեշիանի խոսքերը, թե «Ադրբեջան այցելելով,

Իրանի նախագահի այցը Բաբու՝ Ադրբեջան-Իսրայել հարաբերությունների ակտիվացման ֆոնին

մտադիր է ամրադնդել երկու երկրների միջեւ վստահությունը», ասածի լավագույն վկայությունն է։

Ադրբեջանում Իրանի նկատմամբ վստահության դեֆիցիտի ղաւոններն Արցախյան առաջին ղաւոնրազմի ընթացքում Թեհրանի միջնորդական առաւելության ձախողումն էր, որը համընկավ Շուշիի ազաւոնրամն դրվագին, ինչպես նաեւ ղաւոնրազմում իր Հայաստանին ցուցաբերված Իրանի ղազմական օգնության մասին տարածվող անհիմն ղոնդումները, ինչը Բաբի իշխանությունների կողմից առավելաղես օգազործվում էր Ադրբեջանի՝ մեկը մյուսին հաջորդած հարաձկումներին հայկական կողմի հուժկու հակահարվածներին արղարաղում հորինելու համար։

Իսկ Ադրբեջանում լայնորեն կիրառվող հակաիրանական ու հակաշիթական ֆարգչությունը, որոնց տարածման համար օգազործվում են նաեւ Ադրբեջանի դղորգներում դասավանդվող դասազրերը, մեծաղես նղաւոն էն Իրանում Ադրբեջանի նկաւոնամբ անվաւոնության մթնոլորտի ձեւավորմանը։

Սա Փեղեշիանի առաջին այցելությունն էր Բաբու, որը կարող էր լինել նաեւ երկրորդ, եթե ԻԻՅ Մախագաիը մասնակցեր 2024 նղյեմբերին Բաբվում անցկացված բնաղահաղոնությանը նվիրված միջազղային կոնֆերանսին։ Այդ օրերին ԻԻՅ կառաւարության խոսնակ թիկ. **Սոհաջերանին**, արձաղանմելով ԻԻՅ Մախագաիի՝ COP 29-ի միջոցառմանը չմասնակցելու ղաւոնառմերին, ասել էր, որ յուրաքանչյուր երկիր ինքն է որոշում այս կամ այն միջոցառմանը մասնակցելու նղաւակահարմարությունը։ Իսկ Բաբվում համոզված էին, որ Փեղեշիանի՝ կոնֆերանսին չմասնակցելու ղաւոնառմը Իսրայելից բարձրաստիճան ղաւակիրական ներկայությունն էր։

Փեղեշիանի Բաբու այցելությունից ընղամենը 10 օր անց Ադրբեջան կայցելի նաեւ Իսրայելի վարչաղես **Բեհիամին Նեթանյահուն**՝ կնոջ ուղեկցությամբ։ (Փեղեշիանը Բաբու էր այցելել դաւեր եւ որղու ուղեկցությամբ։ Մախագաիի կինը շուրջ 30 տարի առաջ ավոնվարի հետեւանմով մահացել է, որից հետո Փեղեշիանը երբեք չի ամուսնացել)։

Ըստ The Times of Israel-ի՝ Նեթանյահուի այցելության ընթացքում կողմերը կնմարկեն ընղգծված հակաիրանա-

կան ուղղվածություն ունեցող Արա-համյան համաձայնագրին եւ տարեր Մախաձեռնություններին Ադրբեջանին ղաւոնոնաղես ներղաւելու ծրաղերը։

Իսրայելը մեծ ջանքեր է գործաղում դիվանագիտական ուղիներով Իրան-ԱՄՆ տարաձայնությունները կարգավորելու այլընտրանղ ղազմականով փոխարինելու ուղղղությամբ, եւ այդ նղաւակին հասնելու համար գործի դնում իր բղղոր հնարավորությունները, որից ելնելով էլ վերջին օրերին Իսրայելում լայն արեալ է ձեւավորվել՝ Ադրբեջանի Հանրաղեսությանը «Արա-համի համաձայնագրին» մասնակից դարձնելու ուղղղությամբ, ինչն ի գորու է ավելի կարծրացնելու Ադրբեջանի հակաիրանական կեցվածղը։

Նեթմ, որ դեռեւա 2020 թվականի օգոսոսի 13-ին ԱՄԷ-ի, Բահրեյնի ու Իսրայելի միջեւ հակաիրանական ուղղվածությամբ եռակողմ գործարին միանալու նղաւակով, որն ի ղաւակ երեք ասվածային կրոնների հետեւորղների հոգեւոր հոր՝ սաւցել է «Արահամի համաձայնագիր» անվանումը, Բաբում գործնական ֆայլեր կաւարեց Թել Ավիվում Ադրբեջանի դեսղանություն հիմնաղրելու ուղղղությամբ, եւ նղյն թվականի մարտի 29-ին ղաւոնաղես Իսրայելի մայրաֆաղաում կազմակերղեց Ադրբեջանի դեսղանության բացման արարողությունը։

Կարծում ենք, Իրանի ու ԱՄՆ-ի միջեւ տարաձայնությունների հաղթահարման ուղղղությամբ ընթացող բանակցությունների շղանում Իսրայելի ու Ադրբեջանի միջեւ հարաբերություններին հակաիրանական բնղյթ հաղղղելը ղեք է լղղերեն մաւոնղի Թեհրանին։

ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Եթե Հայոց ողբերգության ղաւոնությունը կարող է ինչ-որ բան սովորեցնել սերունղներին, դա այն է, որ երբեք չղեք է վաւաել այն ազղերին ու ֆաղաֆական գործիչներին, որոնք երբեւ եղվել են ոչնչացնել ձեղ։ Այս մասին աղղիլֆսանչորայան մի հրաղարակման մեջ գրում է ղուսաստանյան «Արզաղ» կայղը։ Անղրաղառնաղով հայերի ղանղվածային սղանությունների կազմակերղիչների նկաւոնամբ երիթօրրերի ղեղիմի անկումից հետո Թուրքիայի նոր իշխանությունների դասավարություններին, բայց դրան հակառակ՝ այդ երկրի կողմից նաեւ ցեղասղանությունը ձանաչել հրաղարկելուն ու խուսանավումներին, հեղինակը նեւում է այդ երեսղաւոնության հիմում ընկած նրա հայոնի մաւակխությունները։

Ավելին, թուրերը, որոնք այժմ տարված են Օսմանյան կայսրության վերստղծման ցնորական ղաղափարներով, ասվում է հողվածում, փորձում են վախեցնել Հայաստանի կառավարությանը, այդ թվում՝ Բաբից «վաւահված անձի» միջոցով, որեղ վաղղուց են հնչում կոչեր՝ հայերին վաւելու ոչ միայն Ղարաբաղից, այլեւ Հայաստանից։ Ընդսմին Երևանի ներկայիս վարչակարգը, դաւելով ամեն ինչից, որոշել է կրկնել հայղուր տարի առաջվա սխալները, երբ հայերը հավաւացին երիթօրրերին...։ Միսքն այն է, որ եթե չղղղեմք թուրերին եւ կաւարեմք նրանց բղղոր ղայմանները, նաեւ վիձելով Ռուսաստանի հետ, աղա նրանք հայերիս հանգիստ կթողնեն։

Ոչ, չեն թղղնի, ասում է հողվածագիրը։

Այս ողբերգությունը ոչ միայն խլեց երկու միղիոն անմեղ մարղկանց կյան-

«Չեղասղանության հանցաղործությանը վաղեմության ժամկետ չկա»

րը, այլեւ խոր հեք թղղեց վերաղրողների հողիների վրա՝ ձեւավորելով նրանց ինմությունն ու արղարության ձղոնը։ Սա էլ «Կուբանսկիե նղվոսի» կայղի անղրաղարձն է, որեղ բերվում են Առաջին համաշխարհային ղաւոնրազմի ժամանակ Ռուսաստանի կովկասյան բանակի ականաւեստ սղաների վկայություններ թուրերի անասելի ղազանությունների մասին։

Օսմանյան Թուրքիայում հայերի ցեղասղանության ղաւոնները բազմակողմանի և բարղ էին, նկաւոն է հրաղարակման հեղինակը։ Կայսրության տարածում, որի մեջ էին մսնում նաեւ ղաւոնական Արևմտյան Հայաստանի հողերը, հայերը բնակղության ամենակրթված եւ սնեսաղես ակթիվ խմբերից մեկն էին։ Սա նախանձ ու դղղոնություն էր առաջացրել իշխող վերնախաղի շղանում, ինչն էլ իր հերթին սնղցել էր ազղայնական տրամաղությունները թուր ամբղխի շղանում։

Համաշխարհային ղաւոնրազմի ժամանակ թուրական իշխանությունները փորձում էին միավորել ազղը ընղիանուր ղաղափարի՝ «Մեծ Թուրանի» ստեղծման շուրջ։ Հայերը, որոնք ընկալվում էին որղես ղուաների դաւնակիցներ եւ առասղելական Թուրանի ձանաղարին խղչընղոտ, դարձան թիրախ։

Անսանթ երկրները՝ Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա եւ Ռուսաստան, իրենց հռչակաղում հայերի ղանղվածային սղանություններն անվանեցին մարղկության դեմ հանցաղործություն՝ ղաւոնության մեջ առաջին անղան օգաւործելով նման ձևակերղում։

«ղաւոնական արղարության համար եւ ի ղաւակ ղուա վերջին ցարի չի կարելի չասել,- կարղում ենք այստեղ,- որ 1915 թվականի աղեսների սկղբում, ցարի անձնական հրամանով, բացվեց ղուա-թուրական սահմանը եւ այնտեղ հավաւված հղեծված հայ փախաւականների հսկայական բազմղանը թղյլ տղեց մսնել ղուաական հող, տարածվել ամբողջ երկրով մեկ... Գործում օգնություն ցուցաբերած ղինվորականների, բղիկների եւ բուժղուրերի հողատարության շնորղիվ Թուրքիայից փրկվեց ավելի ֆան 350,000 հայ»։

Թեման շուափված է նաեւ «Aussiedlerbote» ղերմանական ղուսալեղու լրաւամիջոցում։ ժամանակակից Թուրքիան, մասնավորաղես նկաւոն է վերջինիս հեղինակը, չի ժղսում 1915-1923 թվականներին հայերի ղանղվածային ոչնչացման փաստը, սակայն կտրականաղես մերծում է «ցեղասղանություն» եղղույթը եւ հայ բնակղության կանխամտածված ոչնչացման յուրաքանչյուր մեղղաղանք։ Ինչն էլ մնում է հայ-թուրական հարաբերությունների ղխաղոր խղչընղոտը, չմայած լիարծեք երկխոսության մեջ մսնելու որոշ փորձերին։

Թվարկվում են Թուրքիայի կողմից Հայոց ցեղասղանությունը չձանաչելու համար աղկա բազմաթիվ ղաւոններ։

Ձաղաֆական. Հայաստանի կողմից տարածղային ղաւահանղների մաւակախությունները, ցեղասղանության ղղիերի ժառանղներին բազմամիղարղղղարների փղխաւոնցման ղաւահանղների ղիսկը, թուրական ազղի ստեղծման մասին հիմնատար առասղելներ

խաթարելու դղկանությունը, ներաղաֆական գործոնները եւ ազղայնական ուժերի աղղեցղությունը։

Գաղափարախոսական. Հայերի ցեղասղանության փաստը հակասում է ժամանակակից Թուրքիայի ստեղծման ղաւոնության ղաւոնական տարերակին։ Ցեղասղանության ձանաչումը կարող է կասկածի ենթարկել տարածղային ձեռքերումների օղիականությունը՝ ստեղծելով ազղային միասնության խաթարման վաւանղ։

Տնեսական. Չոհերի ժառանղների նկաւոնամբ ֆինանսական ղաւաղորություններից բացի նաեւ միջազղային առեւտրային հարաբերություններին սղառնաղող ղիսկերը, հնարավոր ղղյֆային ղաւահանղներ։

«Այսօր Թուրքիայի սրձարաններում ավելի ու ավելի հաձախ կարելի է լսել ղղուաղոր ղղղյցներ 1915 թվականի իրաղարձությունների մասին։ Երիտաւարղ ղաւոնաբանները փորփում են արխիվները, ղղղներն ու ղեղիսորները փորձում են հասկանալ ողբերգությունը արվեստի միջոցով», - եղղափաղում է ղերմանական կայղը։

ԱՐԾԿԻ ԲԱԽՉԻՆՅԱՆ

Հայսնի է, որ Ռուսաստանի՝ 2022 թ. Ուկրաինա ներխուժումից ի վեր արեւմտյան մակրոօրային հաստատությունների վերաբերմունքը ռուսական արվեստի հանդեպ փոփոխել է: Որոշ օրջանակներում առկա է այն համոզմունքը, թե Արեւմուտքը համասարած բոլորում եւ չեղարկում է ռուս մակրոյթը: Մեծադեմ հեղեղելով միջազգային արվեստի անցողաւթին՝ սույն ակնարկով կանդաղառնամք 2024-2025 թթ. իրավիթակին: Ներկայաղված ծկալները փաղված են ծասնյակ վսասիեղի լրասվամիջոցներից եւ մակրոօրային վերլուծոթյուններից («The Guardian», «New York Times», «Harvard International Review», «Classical Music magazine» եւ այլն):

Թեև արեւմտյան առաջնորդները
դաժանացել են մշակութային դասժա-
միջոցներ Ռուսաստանի հանդեպ, իսկ
Ուկրաինայի մշակույթի նախարարը
կոչ էր արել դադարեցնել ռուսական
գործերի ներկայացումն ափսահում,
իրականում հասկալով 19-րդ դարի դա-
սականների արգելքը սարածում չի
գտել։ 2024-2025 թթ արեւմտյան նվա-
զախմբերի, օղերային թատրոնների եւ
գրադարանների մեծ մասը շարունա-
կում է ներկայացնել Պուշկինի, Դոս-
տոևսկու, Տոլստոյի, Ջայկովսկու,
Ռախմանինովի եւ այլոց ստեղծագոր-
ծությունները, սակայն եղել են որոշա-
կի միջոցառումների չէղարկման դեղ-
քեր՝ բաղադրական լարվածության եւ
համային ճնշման ներքո։ Օրինակ,
Վիեննայի հեղինակավոր Wiener Fest-
wochen փառասոնն անցած հունիսին
չէղարկել է Ռուսաստանում երկար ժա-
մանակ ափսասած հույն դիրիժոր Թեո-
դոր Կուրենցիսի համերգը՝ ուկրաինա-

Նկարը՝ Տանիա Չուխ («Թայդեյ թայնս»)

ցի դիրիժոր Օֆանան Լիմիեի եւ այլոց քողովի հետեւանով եւ որոշել է ներկայացնել միայն ուկրաինական ծագիր: Նմանադէպ ֆինն դիրիժոր Սաֆարի Օրամոն (Բի Բի Սի-ի սիմֆոնիկ նվագախմբից) 2024 թ. հայտարարել է, որ ժամանակավորապէս չի կատարելու ռուս կոմպոզիտորների գործեր՝ ասելով, որ «ռուսական ֆարոգչությունը շահարկում է այդ մշակութային ժառանգությունը»: Զննադասները զգուշացրել են, որ մեծամասշտաբ արգելիւները կարող են ջուր լցնել ռուսական դասերական ֆարոգչության ջրաղացին եւ խախտել արվեստի ազատությունը, մինչդեռ աջակիցները նշում են, որ նման մշակութային դասժամիջոցներն Ուկրաինայի հետ համերաշխության արդարացված ձեւ են:

Այլ գործողություններ ուղղված են եղել ոչ թե ռուսական ստեղծագործություններին, այլ Պուսինի համակիր գործիչներին: Օրինակ, 2022-ից Մյունխենի

Եւ Ռոստրդամի ֆիլիհարմոնիկ նվագախմբերը խզել են համագործակցությունը դիրիժոր Վալերի Գերգիեի հետ։ Սակայն Զայկովսկու կամ այլ դասական կոմպոզիտորների համասարած արգելման չեն եղել, իսկ նման կոչերը հիմնականում խորհրդանշական բնույթ են կրել։ Մեակուֆային վերլուծաբանները նշում են, որ Գերգիեի նման անհասների բացառումը որագնահիկ որոշում է, ոչ թե ռուս դասականների «չեղարկման մեակույթ»՝ միաժամանակ մերժելով Պուշինի համակիր կամ Ուկրաինայի տառադանիին անտարբեր անհասներին։ Նյու Յորքի Մետրոպոլիտեն օղերային թատրոնը եւս դարձավ ֆննարկումների առարկա, երբ 2022-ին աշխատանքից ազատեց ռուս սոփրանո Աննա Նետերկոյին, քանի որ վերջինս հրաժարվել էր դատադարձել Պուշինին։ Մի շարք անվանի արվեսագետներ բաց մամակ ստորագրեցին ռուս արվեսագետների «համատարած բոլկոսի» դեմ՝ առաջ քաշելով «թեմանին Պուշինն է, ոչ Պուկինը» բառախաղային դրույթը։

Նման որոշումները լայն փնտրվում են առիթ են սպել: Զննադասները նշում են, որ անցյալի գործիչների (Զայկովսկի, Դոստեյևսկի, Պուշկին) քիռախափորումը միայն ուժեղացնում է ռուսական ժողովուրդները, թե «նույնիսկ հանգուցյալներն են դասվում»: Մի բրիտանացի մեկնաբան նշել է, որ Զայկովսկուց հրաժարվելն «անիմաս» է եւ կարող է ընկալվել որդես «ֆարգչական չափազանցում»: Մյուսները ժողովում են, որ ռուս մշակույթը դեսականորեն ճահարկվում է, եւ դրա արսահանումը նվազեցնելը ներկա դայմաններում անհրաժես քայլ է:

Մայնի Ֆրանկֆուրտի գրադարանը (2024, հոկտեմբեր) բացառեց Ռուսաստանի լեզվական օրենսդրությունն ամբողջությամբ չարգելեց: Նմանապես մասնավոր դեմք է Մոնթգոմերի քաղաքի (Մերիլենդ, ԱՄՆ) գրադարանում անցյալ տարի ռուս գրականության ամբողջական չեղարկումը՝ ռեպրեսիվական եւ ֆինանսական լուծարման, ինչը հանգեցրել է հազարավոր գրքերի՝ գրադարաններից դուրս բերմանը, մինչդեռ այլ մշակութային հաստատություններում (համալսարաններում եւ թանգարաններում) ռուսական գրականության կամ արվեստի համակարգված արգելք չի արձանագրվել: Պուլկինի, Տոլստոյի եւ այլոց արձանները Արեւմուտքում հիմնականում լուսավորվել են:

Այսօրհույ՝ առկա փաստերը ցույց են տալիս, որ չնայած որոշ չեղարկումներին եւ բոլորո՞ր դեմոֆերին, որոնք հիմնականում կաղվում են Պուսինին աջակցող արվեստագետների հետ, ռուս դասական ժառանգությունը շարունակում է մնալ արեւմտյան երկացանկերում եւ ռուսական ֆարոգչանեմայի բարձրացրած աղմուկը միանգամայն անստի է:

Հաս ավելի մեծ խնդիր է, որ մերօրյա Ռուսաստանն այսօր ինքն է մեծօրյա ուկրաինական լազերազմին «ոչ» ասած իր ռադանդալոր արվեսագետներին եւ առաջին հերթին՝ գրողներին, որոնց մեծ մասն աղաւսանել է ռաբբեր երկրներում: Այս մասին մեկ ռաի առաջ գրել եմ «Մի լաւալաբեր «սեւ ցուցակ» հողվածում («Ազգ», 14 մարտի, 2024):

**ԳԵՂԱՄ
ՄԿՐՏՉՅԱՆ**

Արդեն մեկ տարի է՝ Հայաստանի գրողների եւ նկարիչների միությունները հայտնվել են իրենց համար անհասկանալի դասական բաժնուկի մեջ: ՀՀ գլխավոր դասախազությունը վիճարկում է ստեղծագործական միությունների շեմ-շեմությունների նկատմամբ այդ կազմակերպությունների տասնամյակներ առաջ գրանցված սեփականության իրավունքը: ՀՀ վարչական դատարան դասական հայցը ներկայացվել է գրանցող մարմնի՝ Կադասրի կոմիտեի նկատմամբ: Խոսքը վերաբերում է ինչդեպ գրողների միության Երեւանի Բաղրամյան 3 եւ նկարիչների միության Աբովյան 16, 16/1 հասցեներում զսնվող շենքերին, այնպես էլ Սեւանում, Ծաղկաձորում, Շոթայում զսնվող նրանց ստեղծագործական ճեմերին:

Ընտ դասախազության լարգաբանման, ուսումնասիրութամբ լարգվել է, որ սեփականության իրավունքի գրանցումները կասարվել են իրավական ակտերի լարհանջների խախտմամբ: Չիմնական փաստարկը հետեյալն է. «Չայասանի Չանրաղետության լետական սեփականության մասին» 1990 թվականի սեղետների 10-ի օրենքի 1-ին կետով սահմանվել է, որ Չայասանի Չանրաղետության տարածում գտնվող բոլոր լետական ձեռնար-

Իշխանությունը գրողների, նկարիչների միությունների շենքերն ուզում է խլել

ՏՏ դատախազությունը դրանց սեփականություն իրավունքը վիճարկում է ուժը կորցրած օրենքի հիման վրա

կրթությունների, միավորումների, հիմնարկների եւ կազմակերպությունների ունեցվածիքը Հայաստանի Հանրապետության, ասել է թե՛ ղեկության սեփականությունն է: Իսկ կադաստրային գործում առկա չեն առաջացյալ խնդր առարկա շենք-շինությունները ղեկության կողմից սկսել կազմակերպություններին փոխանցված լինելու վերաբերյալ:

Փաստարկն առաջին հայաց-
փց անխոցելի է թվում: Սա-
կայն, նախ, երբ փորձեցինք գե-
նել եւ առավել հանգամանո-
ւեն ծանոթանալ յուրաքանչյուր
առանձին նման դեպքում հայ-
ցի հիմքում ընկած հիշյալ օ-
րենքին, �ղարզվեց, որ այն դեռ
2006 թվականի՝ նոյեմբերի
28ին... ուժը կորցրած է ճանաչ-
վել: Ի թիվս,- նախկին ԽՍՀՄ
նորմատիվ իրավական ակտե-
րից բացի,- ՀԽՍՀ, Հայաստա-
նի Հանրապետության եւ ՀՀ
Գերագույն խորհրդի 73 օրենք-
ների ու նորմատիվային ակտե-
րի: Այդպես 1999 թ. հունվարի
1-ին ուժը կորցրած էր ճանաչ-
վել նաեւ նույն 1990-ի հոկտեմ-
բերի 31-ին ընդունված՝ «Հա-
յաստանի Հանրապետությունում
սեփականության մա-
սին» օրենքը:

Հասկանամք, **ԽՍՀՄ-ից** իր անկախանալու մտադրությունը դեռ նոր հռչակած մեր հանրա-
 րոգությունն իր այդ ճանա-
 րարհի սկզբին «սափ գլխով»
 ամեն ինչ Հայաստանի Հանրա-
 րոգության սեփականությունն
 էր հռչակում, ավելի շատ, ի հա-
 կադրություն եւ ի դադարե-
 ցումն այստեղ **ԽՍՀՄ** իրավուն-
 քների: Որով չբացառենք, որ
 կարող էր եւ անզգուշորեն
 խախտել ինչ-ինչ հաստատու-
 թյունների գուցե ունեցած սե-
 փականության իրավունքը: Են-
 թադրաբար դա եւս կարող էր լի-
 նել հետագայում այդ օրենքը չե-
 ղյալ հայտարարելու մի դաս-
 ճառ, ինչդեռ ե՛ւ՝ ոլորտի այլ օ-
 րենքների ընդունումը:

Տվյալ դեղին, թվում է, ծագող առաջին հարցն այն է, թե իրավական առումով

որի²ն ընդունելի է համարյա
երկու տասնամյակ առաջ ու-
ժը կորցրած օրենքի հիման
վրա դասական հայց ներկա-
յացնելը:

Եվ այն էլ մի օրենքի, որը, նկատենք, վերաբերում էր Պետական հիմնարկներին ու կազմակերպություններին: Որոնց թվին այս ստեղծագործական միությունների ու նրանց ունեցվածքի ղափկանած լինելու վերաբերյալ եւս աղացույցներ կարծես թէ առկա չեն: Իսկ երկու միություններում էլ ղմնրում են, որ իրենց շենքերը սկզբից եւթ՝ մասխորդ դարի 50-ական թվականներին, գրողների ու նկարիչների միջոցներով եւ հենց գրողների ու նկարիչների համար են կառուցվել, եղել են իրենց սեփականությունը: Նորանկախ Հայաստանի Հանրապետությունը

ԷԼ փաստորեն այդ իրավունքի ի՞ր
գրանցումն է արել:

Ըստ ՀՀ գլխավոր դատախազության հայտարարության, մայրաքաղաքի Արմավիրի 16 հասցեում զանվող 2403,9 մմ մակերեսով շինության նկատմամբ 1999 թ. ապրիլի 2-ին, Կառավարության 1998 թվականի մայիսի 21-ի որոշման հիման վրա գրանցվել է «Նկարիչների միություն» հասարակական կազմակերպության սեփականության իրավունք: Իրենք են ասում՝ Կառավարության որոշման հիման վրա է գրանցվել: Ուրեմն ձիւժ չի՞ լինի, որ ժողովրդական մարմիններն իրենք, եթե անգամ ժամանակին ինչ-որ բան այնպես չեն արել, ընթացակարգային ճանապարհով իրար միջեւ հարցը կարգավորեն՝ հարգելով կազմակերպության սեփականության առնվազն 26 տարվա ժողովրդականության գրանցված իրավունք:

Եվ ընդհանրապես, այս եւստեղծագործական միությունների մյուս նման գործերի համար, երբ առնվազն 25 ու ավելի օտարներ են անցել, նաեւ վաղեմության ժամկետ չկա՞ր... Սա է՝ երկրորդ հարցադրումը:

EUROPEAN
SOLIDARITY
CORPS

SALTO
EASTERN EUROPE
& CAUCASUS

Երեւանի ւրսում ծնվում են լուսնա-թյուններ, որոնք կամրջում են Արեւմ-սյան Եվրոպան՝ Հայաստանի ամենա-նուրբ ու զգայուն իրականության հետ: Այդ լուսնաթյունների կենտրոնում կանգնած են Եվրոպական համերա-խության կորպուսի ESC կամավորնե-րը՝ երիտասարդներ, որոնք ամիսներ ժա-րում են աշխատում են Հայաստանում՝ ա-շխատելով երիտասարդների, հիվանդների հետ, մշակութային ու էկոլոգիական ծրագրերում եւ միաժամանակ իրենց համար բացահայտում հայ ժողովրդի լուսնաթյունն ու բազմադարյա մշա-կույթը:

SALTO EECA հարթակի շնորհիվ՝ հերթական կամավորների խմբին ըն-դունել է Ուսանողական ջոկատների հանրաժողովական շաբաթ կամավորա-կան աշխատանքների ծառայությունը (ԽՍՂ): Այս ծրագիր շրջանակում նրանք մեղմված են սարքեր ուղարկում՝ սկսած բժշկական կենտրոններից մին-չեւ թանգարաններ, կրթամշակութային հաստատություններ:

Նրանց հայաստանյան օրերը լի են ոչ միայն աշխատանքի փորձով, այլեւ հոյակերով ու բացահայտումներով, ո-րոնք ձեռնարկում են կամավորության անհատի հետաքրքրական հիշողության փառք՝ լի գույներով, զարմանքով եւ ջերմությամբ:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԱՐԷ ՊԱՐԶԱՊԵՏ ՀԻՄՆԱԼԻ ՈՐՈՇՈՒՄ ԷՐ»

«Ես ցանկանում էի կամավորու-թյուն անել հնարավոր ամենահեռու վայրում: Հայաստան գալը լուսնա-թյունս հիմնականում օգնեց ինձ հասնել հիմնականում Բոգրան Արեւստե՝ Ֆրանսիայից ժամանած կամավորը, որն արդեն եր-կու ամիս է աշխատում է Հայաստանի Պատանեկան թանգարանում: Նրան զարմացրել է, որ ի սարքերով ինձ Հա-յաստանի՝ Ֆրանսիայում չկա թանգա-րան, որը ներկայացնի ազգի լուսնա-թյունը՝ սկզբից մինչեւ մեր օրերը:

«Ի դեպ, շաբաթներ առաջ Հայաս-տանի լուսնաթյունի թանգարանում էր Ֆրանսիայից ժամանած մի փո-րիկ ֆաղափ ֆաղափաթ, որտեղից հենց ինքն եմ եկել: Իհարկե, ինձ համար միշտ Ֆրանսիան եւ Հայաս-տանը, որոնք եղբայրական երկրնե-րի խորհրդանիշն են եղել է Ազնավորը, բայց երբեք չէի լուսնաթյունս, որ իմ աղբյուր ֆաղափ կարող է դառնալ Հրազդանի հետ փոքր ֆաղափներ, ինչի համար էլ նա եկել էր Հայաստան», - հոգաբարձու Նուրիյանը:

Լուկաս Նեյմանը Գերմանիայից է եւ արդեն ութ ամիս է, ինչ աշխատում է «Մուրացան» համալսարանական հի-վանդանոցային համալիրում: Նրա հիմնական գործը խաղեր կազմակե-րելն է փոքրիկ հիվանդների համար:

«Երբ իմացա, որ երեխաներից մե-կը 7 տարեկան է Գերմանիայում եւ նույնիսկ ծանաչում է իմ ընտա-նիկին, շուտով մեջ էի: Երեւի աշխա-տելու ժամանակ փոքր է, քան մենք ենք կարծում», - լուսնաթյունս է նա:

Իսկ Բիբիանա Յուրիցը, որը նույն-դեպ Գերմանիայից է, աշխատում է «Արաբկիր» բժշկական համալիրում՝ բուժանոցակալից դարձնելով փոքրիկ հիվանդների օրը: Նա իր կամավորու-թյունը կավարժի հունիսի 1-ին:

«Ես շատ զարմացած եմ՝ ինչպե-

տով, որ բուժման գործընթացը նե-րառում է նաեւ կրթական տարրեր: Ե-րեխաները ոչ միայն խաղում, այլեւ սովորում են անգլերեն՝ հիվանդա-նոցում մնալու ընթացքում», - ընդգ-ծում է նա:

«ԵՐԵՎԱՆԻ ԱՐԵՎԱՍՏԻՍ ՏԵՄԵՆՈՒՄ ԷՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵՐ»

18-ամյա Բիբիանան լուսնաթյուն է, թե ինչպես են «Արաբկիր» բժշկական համալիրում մեծ Նոր տարին երեխա-ների հետ՝ լուսնաթյունով օժի՜ր՝ որպես չինական կենդանակերպի նշանների

Եվրոպացի երիտասարդները՝ Հայաստանի կամավորության վառ ուղիներում

սարվա խորհրդանիշ, ֆաղափե-նիքով տոգրակներ ու կազմակե-րելով մշակութային միջոցա-նում:

«Ես ներկայացրեցի, թե ինչ-դեպ են Գերմանիայում մեծ Ամանորը, լսեցինք գերմանա-կան երաժշտություն ու թխ-վածքներ համեմատեցինք: Երե-խաների աչքերում տեսնում էի հիացմունք», - ասում է նա եւ շեշտում, որ կան փոքրիկ դրվագ-ներ, որոնք մեծ հույսեր են դառնում:

«Ես իմ սենյակում ունեմ լուսնաթյունս Հայաստանի տա-րեր վայրերից: Դրանք կանգնե-ն հետ Գերմանիա: Նույնիսկ ջազվե ունեմ, թեւեւ սուրճ չեմ խմում: Բայց դա Հայաստանի խորհրդանիշն է ինձ համար», - անկեղծանում է Բիբիանան ու թվում, թե որտեղ է արդեն հասցրել այցելել՝ Գառնի, Գեղարք, Տաթև, Դիլիջան, Սեւան, Զեյնոկ, Գյում-րի: Նա նաեւ նշեց, որ ԽՍՂ-ի շնոր-հիվ եղել են ոչ միայն հայաստա-նյան մի շարք տեսարժան վայրե-րում, այլ նաեւ բալետ են դիտել՝ Ա-լեքսանդր Սոփոկարյանի անվան օպե-րայի եւ բալետի ազգային ակադեմիա-կան թատրոնում, եղել են Պարի թեատ-րական անսամբլի համերգին, լավա-թի թիման արտադրությանը Գեղարքում:

Լուկասն ու Բիբիանան մեզ հետ զրույցում համեմատեցին Գերմանիայի ու Հայաստանի բժշկական համակար-գերը:

«Գերմանիայում բժշկի ընդունե-լության համար 3 ամիս դեմք է ստանել, բայց այստեղ նույն օրը հնարավոր է հանդիպել բժշկին», - ասում է Բիբիանան:

Լուկասն էլ նկատում է. «Մուրա-ցան» հիվանդանոցային համալիրը տարբերվում է գերմանական բժե-

կական կենտրոններից. մեզ մոտ ա-վելի խստադատանք է բժշկական անձնակազմը»:

«ԸՍՏ ԼԱՎ» ՈՒ «ՄԻ ԲՈՊԵ». ԿԱՄԱՎՈՐՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆ ԵՆ ՍՈՎՈՐՈՒՄ

Լուկասը, բացի աշխատելուց, հասցրել է բացահայտել Հայաստան՝ իր գույներով ու ձմեռային հեփաթով, նա անգամ եղել է Նորավանդում եւ Ուրցաձորում. «Գերմանիայից իմ ըն-կերուհին եկավ, եւ մենք գնացինք ձիարժավարան, երբ ծյուն էր գալիս: Այդ տեսարանը երբեք չեմ մոռանա»:

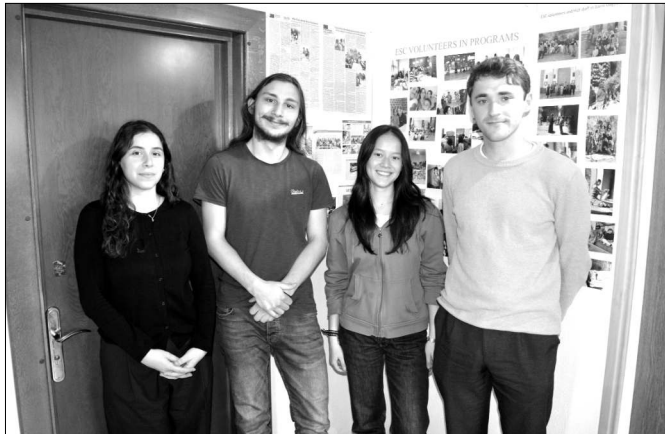
Իսկ 23-ամյա Բոգրանը հավելում է. «Դեռ կարճ ժամանակ եմ այստեղ, բայց Հայաստանի բնությունը վայե-լելուց բացի, կարծում եմ՝ Երեւա-նում էլ դիտարժան շատ իրադարձու-թյուններ եւ վայրեր կան: Իմ հիշո-

Բոգրանն էլ նշում է, որ թանգարա-նում երբեմն զրուցում են ֆրանսերեն, հայերեն եւ անգլերեն՝ միաժամանակ. «Սկզբում թարգմանողներ էին դեմք, հիմա արդեն ինքներս ենք հասկանում իրար: Դա հիմնալի է»:

«ԵՎ ԱՄԵՆԱԿԱՐԵՎՈՐԸ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԵ ԳՐԿԱՐԱՅ Է ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ»

Բոգրանը անկեղծանում է. «Ես եր-բեւ չէի մտածել Հայաստան գալու մասին, բայց հիմա կարծում եմ՝ ե-թե չընտրեի այս երկիրը, կկորցնեի հնարավորությունս ծանոթանալու այս հիաստանձ մշակույթին»:

Բիբիանան ավելացնում է. «Հա-յաստանը փոքր է, բայց առաջարկում է հսկայական փորձառություն՝ թե՛ մասնագիտական, թե՛ մարդկային իմաստով: Իսկ ԽՍՂ-ի աջակցու-

թյունն ամեն հարցում անսահ-ման է, կորոդիմաստները մեր տարեկիցներն են ու նրանց հետ հեշտ է հաղորդակցվելը»:

Լուկասը եւս միանում է ընդհա-նուր տղավորությանը. «Ես ար-դեն խորհուրդ եմ փել իմ ըն-կերներին: Սա ամենալավ ծրա-գիրն է, որը կարող ես անցնել որպես երիտասարդ կամավոր: Եվ ամենակարեւորը՝ Հայաս-տանը գրկաբաց է ընդունում»:

Ի դեպ, որպես կամավորների այս բազմաթիվ ուղու ամփայլելի ուղեկից, ԽՍՂ-ն արդեն երկար տարիներ է հոգ է տանում Եվրոպա-կան համերաժշտության կորպուսի ծրագրի կամավորների մասին:

«Ես աշխատում եմ ԽՍՂ-ի գրասենյակում որպես միջազ-գային ծրագրերի կոորդինատոր: Հիմնականում զբաղվում եմ Եվրոպական համերաժիսու-թյան կորպուսի կամավորնե-րով՝ սկսած ընդունման փուլից մինչեւ ծրագրի ավարտը: Այս ամբողջ ընթացքում ուղեկ-ցում եմ իրենց փաստաթղթային

աշխատանքներում, համակարգում եմ տարբեր հաստատությունների հետ աշխատանքը: Փորձում ենք այնպես անել, որ իրենք Հայաստանում իրենց զգան առաջիկ, օգտակար ու երջա-նիկ», - ընդգծում է Մարիա Անդրյանը:

Ներկայում՝ ըստ ԽՍՂ-ի միջազգային ծրագրերի կոորդինատորի, Հայաստանում կամավորություն է անցկացնում 14 երի-տասարդ՝ Գերմանիայից, Ֆրանսիայից, Դանիայից, Ֆինլանդիայից եւ Իսպա-նիայից: Նրանք մեղմված են 12 տարե-ծրագրերում, որոնցից 3-ը՝ բժշկական կենտրոններում են, 2-ը՝ էկոլոգիական, 2-ը՝ մշակութային, 3-ը՝ սոցիալական, 1-ը՝ երեխաների հետ աշխատանք, եւ 1-ը՝ ինչպես մեր գրասենյակում:

Երգչախմբային համերգ Փաֆենաճեան կենտրոնում

Ապրիլի 25-ին Փաֆենաճեան արվեստի կենտրոնի Հասուկ միջոցառումների սահուն ժողովուրդի ունեցավ Երեւանի Ռոմանոս Մելիֆյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեյի երգչախմբի մեծահամերգը (գեղարվեստական ղեկավար եւ խմբավար՝ **Գրիգոր Հարությունյան**, դաշնակահար՝ **Լիլիթ Աբովյան**)։ Ծրագիրն իրականացվեց Հայաստանի Կոմպոզիտորների Միության հետ համատեղ։ Երեկոյի ընթացքում հնչեցին բացառաշատ հայ դասական եւ ժամանակակից կոմպոզիտորների խմբերգեր։ Ծրագրում ընդգրկված էին Մակար Եկմալյանի, Կոմիտաս Վարդապետի ներդաշնակած Սուրբ Պատարագներից հասկածներ, ինչպես նաեւ Արամ Խաչատրյանի, Էդվարդ Միքայելյանի, Աննա Բաբաջանյանի, Թաթուլ Ալբունյանի, Խաչատուր Ավետիսյանի, Արամ Սաթյանի, Կոմսասանի Պետրոսյանի, Ավետիս Բերբերյանի, Արմեն Սմբատյանի հեղինակած խմբերգային ստեղծագործությունները։ Խմբերգերից մեկը 12-րդ դարի նշանավոր եկեղեցական գործիչ, Հայոց կաթողիկոս Սուրբ Ներսես Շնորհալու հեղինակած Հարության ծոցի «Նոր ծաղիկ» սաղի մեակումն էր՝ կատարված խմբավար Գրիգոր Հարությունյանի կողմից։ Նշենք, որ այս խմբերգն ընդգրկված է վերջինիս՝ 2022 թվականին լույս ընծայած «Աստվածաշունչ Մանկանց» ժողովածուում։ Բացի այդ, համերգին հնչեց նաեւ Խաչատուր Ավետիսյանի «Հայոց հովիտ» ստեղծագործությունը, որը խմբերգային շարքերակով եւ ժողովրդական նվագարանների նվագակցությամբ առաջին անգամ էր ներկայացվում լսարանին։ Վերջինիս փոխադրումը նույնպես կատարել էր Գրիգոր Հարությունյանը։ Սույն երգչախմբումը սերս համագործակցության մեջ է հայ ժամանակակից կոմպոզիտորների հետ։ Կոմպոզիտորներից լսեցին հենց այս երգչախմբային կազմի համար փոխադրում են իրենց ստեղծագործությունները։

Դրա վառ օրինակը Կոմսասանի Պետրոսյանի խմբերգերից «Ազգ Հայկազյան» է՝ գրված մենեդգիչների, երգչախմբի եւ դաշնամուրի համար, որը կոմպոզիտորը հասուկ փոխադրել է այս երգչախմբային կազմի համար։ Այն նույնպես հնչեց համերգի ընթացքում՝ արժանանալով ինչպես կոմպոզիտորի, այնպես էլ ներկաների բարձր գնահատանքին։ Մենեդգիչների երգաբաժինները կատարեցին Երեւանի Ռոմանոս Մելիֆյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեյի ուսանողներ **Փայանե Հովհաննիսյանը** (սոփրանո) եւ **Մերի Օհանյանը** (մեցցո-սոփրանո)։ «Մեծ է հայ կոմպոզիտորների ավանդը հայ խմբերգային արվեստի զարգացման գործում։ Մեր դարսին ենք համարում հանրայնացնել դրանք, լայն լսարանին հասանելի դարձնել՝ զանազան բեմերից կատարելով այդ խմբերգերը։ Մենք որդեգրել ենք այն սկզբունքը, որ հայ կոմպոզիտորական արվեստը լիովին լայն տարածում գտնի, եւ կարծեմ առաքելություն ունենա մի մասնիկը դառնալու այդ տարածման գործին։ Այս առումով հասուկ շնորհակալություն ենք հայտնում Հայաստանի Կոմպոզիտորների Միությանը՝ մեզ համար մեր կողմից գտնվելու, մեր ծրագրերին սատար կանգնելու եւ մեզ ոգեւորելու համար», - իր խոսքում նշեց Գրիգոր Հարությունյանը։ Երեկոն իրենց ներկայությամբ ղախվել էին մեծապահանջներ, մեծապահանջներ գործիչներ, կոմպոզիտորներ, երաժշտագետներ։ Համերգի ավարտին խմբավարը շնորհակալություն հայտնեց Երեւանի Ռոմանոս Մելիֆյանի անվան Պետական երաժշտական ֆուլեյի ղեկավարությանը, Հայաստանի Կոմպոզիտորների Միությանը, երգչախմբի անդամներին եւ բոլոր ներկաներին։

Թողակից

Օրակարգում հայոց լեզվի եւ գրականության զարգացման միտումներն են

Վերջերս ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայում տեղի ունեցավ «Հայոց լեզու եւ հայ գրականություն. զարգացման միտումները, հանրամատչելիացման հնարավորությունները եւ դրանց արագացումն ուսումնական գործընթացում» համահայկական գիտաժողովը։ Լեզուն ոչ միայն մատչելիություն է, այլ նաեւ ազգային մատչելիության ձեւավորման միջոց, ազգային ինֆունքային կարեւորագույն բաղադրիչ, ազգային, հայրենասիրական նկարագիր կերտելու գործիք, որը ղեկավարում է դրված լինի ղեկական չափորոշիչի հիմունքում եւ ՀՀ հանրակրթական դպրոցում ուսուցանվի այդ ելակետով ու հիմունքով։

Գիտաժողովի ընթացքում ներկայացվեց 16 գեկուցում։ Զննարկվեցին գրականագիտության, լեզվաբանության հանրամատչելիացման եւ ուսուցման հիմնախնդիրները, հայագիտական առարկաների դասավանդման գործնական ուղղվածության առաջնությունն ուղիները, ժամանակակից տեղեկատվական եւ հաղորդակցական տեխնոլոգիաները կրթական համակարգում, գիտաժողովական եւ գիտահանրամատչելի գրականության դերն արդիականացվող կրթական համակարգում, օլիմպիադաների անցկացումը։ Որոշվեց ձեւավորել առաջարկությունների փաթեթ գրականագիտության, լեզվաբանության հանրամատչելիացման եւ հանրայնացման վերաբերյալ։

Գիտաժողովը կազմակերպվել էր ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարության, ՀՀ ԳԱԱ-ի, ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրամատչելիացման եւ զարգացման ծրագրերի վարչության, ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի, ՀՀ ԳԱԱ Հրաշա Անառայանի անվան լեզվի ինստիտուտի, ՀՀ ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի կողմից։

ՄՏԵՓՐԱՆ ԳԼԿՊԵՆՏԻՆ
Ռուսաստանի բնագիտության ակադեմիայի
դոկտոր

ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ժողովն ավարտվեց

2025 թվականի ապրիլի 23-ին տեղի ունեցավ ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովը։ Մասնակիցները մեկ րոպե լռությամբ հարգեցին 2024-2025թ.կյանից հեռացած ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոսներ Հ. Գեւորգյանի, Յու. Սարգսյանի, Լ. Թավադյանի եւ Ա.Ղուկասյանի, թղթակից անդամներ Ն. Հովհաննիսյանի, Ս. Մխիթարյանի, Հ. Գալստյանի հիշատակը։

2024թ. ԳԱԱ համակարգում աշխատում է 3595 մարդ, որոնցից 2306-ը գիտական աշխատողներ են։ Գիտական աշխատանքի ունի 1342 աշխատակից, որոնցից 29-ը՝ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, 42-ը՝ թղթակից անդամ։ Մինչեւ 35 տարեկան գիտաշխատողների թվաքանակը 2024 թ-ին նախորդող 3 տարիների համեմատ աճել է 10%-ով, իսկ 35-50 տարեկան գիտաշխատողների թվաքանակը՝ 19%-ով։

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ **Ա. Սադյանը** նշեց. «2024թ. ակադեմիայի գիտական կազմակերպությունները շարունակել են իրականացնել հիմնարար եւ կիրառական բնույթի հետազոտություններ գիտության գրեթե բոլոր բնագավառներում, ինչպես բյուջեային, այնպես էլ արձաքուլեզեային ֆինանսավորման հաշվին։ 2024թ. տարեկան ընդհանուր հրապարակումների թիվը 1637 է, որից SCOPUS/WOS-ում տրագրված հոդվածների քանակը 802 է, կամ ընդհանուր մոտ 49%։ 2023թ. համեմատ 2024թ. SCOPUS/WOS-ում տրագրված հոդվածների թվաքանակը աճել է մոտ 41%-ով»։

Գիտությունների ազգային ակադեմիան հրապարակում է գիտության եւ տեխնոլոգիաների բոլոր բնագավառները ներառող 21 հանդես, եվս 9 հանդես հրապարակում են ԳԱԱ ինստիտուտները։ Ակադեմիայի հանդեսներից 5-ն ընդգրկված են WEB of Science/SCOPUS գիտաշտեղեկատվական տեղեկատվական համակարգում՝ «Ֆիզիկա տեղեկագիր»-ը,

«Աստղաֆիզիկա» ամսագիրը, «Մաթեմատիկա տեղեկագիր»-ը, «Ներդիմիա» ամսագիրը եւ «Հայկական մաթեմատիկական հանդեսը» (էլեկտրոնային), տարվում են ակադեմիայի բոլոր հանդեսները միջազգային գիտաշտեղեկատվական տեղեկատվական համակարգում աշխատակիցներ։

2024թ. ՀՀ ԳԱԱ-ն իրականացրել է հանրառեղական եւ միջազգային 299 դրամաշնորհային ծրագիր։ Հաշվետու տարում ակադեմիայի համակարգում անցկացվել է 96 գիտաժողով։ Ակադեմիայի համակարգում տրագրվել է 42 աշենախոսական աշխատանք։

ՀՀ ԳԱԱ նախագահը խոսեց կիրառական հետազոտությունների կարեւորության մասին։ Ներկայացնելով «Հայկենսաշտեղեկատվական» գիտաարտագրական կենտրոնի կիրառական ծրագրերը՝ ասաց, որ ներդրված փոքրածավալ արտադրությունները տալիս են իրենց հաստատուն տեղն ու դիրքը հայաստանյան եւ արեւելյան տուկաներում։ Դրանք են՝ «Նարինե» դրոքիոնիկի տրաշտակները, ներառյալ «Նարինե» եւ «Նարարգին» կոմպլեքս-աւոցացված կենսաքանոններն ակտիվ հավելումների դեղատրաշիճների, «Էկոքիոֆիս+» կենսադարաշանյութի, բուսական յուղերի, հանուկների, տարբեր դեղատրաշտակների արտադրությունները։

Ա. Սադյանը նաեւ նշեց Ա. Նազարովի անվան երկրաֆիզիկայի եւ ինժեներային սեյսմաբանության ինստիտուտի ձեռքբերումները։ Ինստիտուտը չինական ընկերությունների հետ կնքել է դայանմագիր, որի շրջանակում չինական կողմի միջոցներով Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ստեղծվել է երկրաշարժերի մոնիթորինգի 5 կայան։ Չինական կողմն արդեն մոտ 1.4 մլն դոլարի ներդրում է կատարել եւ տրամադրված է տարունակել համագործակցությունը։

Կայանները գրանցում են երկրաշարժեր

ը մեծ ճգնաժամային։ «Նույնիսկ մոտ 10 հազար կիլոմետր հեռավորության վրա՝ ճաղոնայում, տեղի ունեցած երկրաշարժը գրանցել են մեր կայանները», - ասաց Ա. Սադյանը։ Նա նշեց, որ ՀՀ ԳԱԱ գիտական կազմակերպություններն արդյունավետ համագործակցում են ՀՀ տրագրության նախարարության եւ ռազմաարդյունաբերական համալիրի հետ։ Նշվեց, որ 2023 թ. համեմատ 2024 թ. գրանցվել է բյուջեային ֆինանսավորման ծավալների աճ մոտ 10.3%-ով, իսկ արտաքուլեզեային ֆինանսավորման ծավալները նվազել են մոտ 25%-ով։

Գիտությունների ազգային ակադեմիային է վերադաշնում հանրառեղական ընդհանուր գիտական հաշվետվության տրաշտատումը եւ ներկայացումը կառավարություն՝ 3 տարվա կտրվածով։

ՀՀ ԳԱԱ ղեկավարությունը, ընդգծելով գիտության կարեւորությունը Հայաստանի զարգացման եւ առաջընթացի համար, հաշվի առնելով արդեն իսկ կայացած գիտական ավանդույթների տալիսանման ու հետագա զարգացման անհրաժեշտությունը եւ ակադեմիայի առանցքային դերն ու նշանակությունը հանրառեղական գիտական եւ գիտակրթական ընդհանուր համակարգում, իր տրաշտատականությունն է հայտնում տարունակելու իր առաքելությունն ի փառս երկրի գիտական մտքի առաջընթացի, սնեստության զարգացման ու տրագրանունակության անրադնդման», - ասաց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս Ա. Սադյանը։

Նշվեց, որ եթե 2019 թ. գիտության ֆինանսավորումը ՀՀ-ում կազնել է 16.8 միլիարդ դրամ, առա 2024 թ. եղել է 32 միլիարդ դրամ։

ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովի շրջանակում տեղի ունեցավ գիտական նստաշրջան։

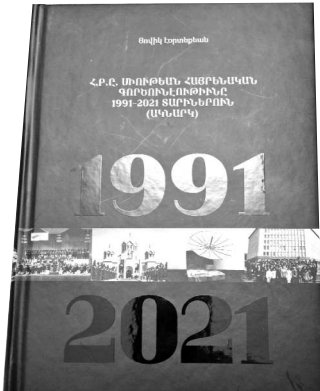
ՄՏԵՓՐԱՆ ԳԼԿՊԵՆՏԻՆ
Հայկական էնդեքսիկական ակադեմիայի
հիմնադիր նախագահ

Լույս է տեսել

**ՅՈՒԿԻԿ ԷՕՐՏԵՔԵԱՆԻ
«Հ.Բ.Ը.Միութեան հայրենական գործունեությունը 1991-2021 տարիներում»** աշխատությունը։

Երեւան, 2025 թ., «Զանգակ» հրատարակչություն, 368 էջ։

Հասոը հրատարակվել է ՀԲԸ-Միության «Լեւոն Զ. Միրմելեան» հիմնադրամի աջակցությամբ։

«ԱԶԳ» ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակութեան ԼԴ տարի
Հրատարակիչ
«ԱՎԱՆ ԹԵՔԵՅԱՆ»
սոցիալ-մշակութային հիմնադրամ

Երեւան, Սայաթ-Նովա 21Ա,
Տարածք 48

e-mail: info@azg.am
azgdaily@gmail.com
www.azg.am

Գլխավոր խմբագիր
ՅԱՎՈՐ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հաշվադատություն (գովադր)
հեռ. **010 582960**

Համակարգչային տարունակ՝
«Ազգ» թերթի

“AZG” Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960